

АПЬСНЫ
АШӘКӘЫССОЦӘ
РЕИДГЫЛА ИТНАЖЬУА

АЛАШАРА

АЛИТЕРАТУРА-
САХЪАРКЫРАТӘ
АУААЖӘЛАРРА-
ПОЛИТИКАТӘ
ЖУРНАЛ

4

Итыңуеит 1955 ш. раахыс

АРЕДАКТОР ХАДА
Анатоли Лагәлаа

АРЕДКОЛЛЕГИА:
Валентин Кәәғәниа
(аредактор хада ихатыпұғағ)
Алтыңса Гогәуа
Виачеслав Бигәаа
Вахтанг Апқазоу
Даур Наңқебиа
Гәйнди Кәытниапча
Зураб ҆ыапуа
Гунда Сақаниапча
Дырмит Габалиа
Альбина Аңқәабпча
(атқызыңхықәу амазаныкөзгөғағ)

АУААЖӘЛАРРАТӘ ХЕИЛАК:

Геннади Аламиа
Инал Габлиа
Енвер Ажыба
Даур Ақағба
Абзагә Ақалғыба
Дифа Габниапчә
Алина Жыпчә
Владимир Зантариа
Руслан Қапба
Валери Касланзиа
Хәири Қәтарба
Октаи Чкотуа
Анзор Мықәба
Заира Ҭхаитықәпчә
Алхас Чхамалиа

Литературно-художественный и Общественно-политический журнал

Алашара (Свет)

Орган Союза писателей Республики Абхазия

Аредакция адрес:

384901 Ақәа
Ажәанба имфа, 9.
Ател: 226-25-42
772-70-86
990-44-35
e-mail: alashara55@mail.ru

Ажурнал «Алашара» аредакция иаднакыло аматериалқәа зегыз кыпхъзароуп PT SANS аширифт ала. Егъырт аширифтқәа рыла икыпхъу акғы аднакылаозом.

Анбанкәшәарахь ирытоуп 22.04.2023 ш.
Акыпхъразы анапы атаоуп 20.05.2023 ш.
АФОРМАТ 70x108 1/16
Инықәырпшү амехак
12,5 кыпхъ бғынц
Азаказ №
Атираж 500

Ареспублика Апсны
Ахәынкткарратә наплакы
“Акыпхъ Афны”.
Ақәа. Ешба имфа, 168.

Атеҳредактор:
Л. Амчпха.
Акорректорцәа:
Л. Чамагәуапха,
И. Цъениапха,
М. Кәытниапха.
Компьютерла акыпхъ иаздырихеит:
С. Сазпха,
А. Ақәсппха

АХҚӘА

АПСНЫ АШӘҚӘЫФФӘА РЕИДГЫЛА

90 ШЫҚӘСА АХЫТЦИТ

Вахтанг Апхазоу. Ажәлар рдоуҳа анфымцәаауа..... 3

Анзор Мықәба. Мезитқа ахалара.

Аттоурыхтә повест 31

КЫРШАЛЬ ЧАЧХАЛИА ДИИЖҮТЕИ

105 ШЫҚӘСА ТЦИТ

Апоет изку ашәқәыфәа ража 57

Кыршаль Чачхалиа. Ажәеинраалақәа 59

АӘАР РЫБЖЫ

Адгәир Гәынба. Ажәеинраалақәа 69

АПСНЫ АЦЫНЫЦТӘҮЛӘТЕ ЕИБАШЬРА АИААИРА

30 ШЫҚӘСА АХЫТЦИТ

Шъазина ҆ыапуапхә. Шәиңхызыз згымхаша аибашьра. Амишыңақәа. (*Иауу*) 73

АИТАГА ӨҮЦ

Уилиам Шекспир. Акрап лир. (*Анәәамтә*).

Иеит. Геннади Аламиа. 91

Ш. ХЬ. САЛАҚАНА ДИИЖҮТЕИ

90 ШЫҚӘСА ТЦИТ

Валентин Кәағәания. Хаштра зқәым атарауаф ду – сиртцағы 122

АПСУА ЛИТЕРАТУРА АДАҚЬАҚӘА

Виачеслав Бигәа. XX ашәышықәа 50-тәи ашықәскәа рынтәамтөи – 90-тәи ашықәскәа ралагамтөи рзы апсуа литературатә процесс ақыдаракәеи ахырхартқаөи. (*Анәәамтә*) 128

**Г. А. ЗИЗАРИА ИХЪЗ ЗХУ АХӘЫНТҚАРРАТӘ ПРЕМИА
АИУРАЗЫ ИҚӘҮРГҮЛЮУ АТ҆ЦААРДЫРРАТӘ
УСУМТАҚӘА ХРЫХЦӘАЖӘОИТ**

Адгәир Какоба. Алака астиль системала аиғекашья комплексла ат҆цаара 144

АПСНЫ АФЫРХАЦӘА

Саида Ҳацымпхә. «Аптазаара – есымшагы қәпороуп» 149

ДАУР ЗАН҆АРИА ДИИЖҮТЕИ

70 ШЫҚӘСА ТЦИТ

Елеонора Коғониапхә. Ауағы зны дызлэтызыз, дыззыыхынхәраны дыкую адунеи 168

Дырмит Габалия. Аамта тәамбашақә днагәтасызшәа... *Aesce* 184

Рица Сақаниапхә. Аформант -ла ахырзұқа антәамтәғи 186

Заира Ҭхәитцықа. «Цлаб дыззымдыруа...» 194

Ашәкә ӨҮЦКӘА 199

РИЦА САҚАНИАПХА

ААУ аңсуга бызшәа акафедра артсағы еиҳабы

АФОРМАНТ -ЛА АХЫЗКА АНЦӘАМТАӘҮ

(амыругатә(аинструменталтә) категория аңсуга бызшәағы)

«Аинструменталра (амыругатә тәкы) аарпшра неидкыланы аңсшәағы ла иадуп» (Ломтәтизе 1988: 54). Ари акатегория аграмматикағы ахызкә адагы иштәрхуеит егырт ажәаҳә хәтақәагы. Еиуеипшым аамтақәа рзы, ахызкә тыздауаз, ма зусумтақәа рөү иазхъаңшуаз атцааօцәа П.К. Услар, Т.Х. Ҳалбад, А.Н. Генко, К.С. Шыақрыл, Қ. Җ. В. Ломтәтизе, Р. К. Гәйблиа ухәа ари азтәарағы րғаанагарақәа еиқәшәоит.

Абызшәадырғы П. К. Услар **ла** ахызкә амьругатә падеж аарпшыгоуп ҳәа ипхъаizon (Услар 1887: 84). П.К. Услар иазнеишьа ицеиғыршон Ан. Н. Генко (Генко 1998: 147), Д. И. Гулиа (Гулиа 1985:306), Т. Х. Ҳалбад (Ҳалбад 1975: 148), Г.П. Сердиученко (Сердиученко 1947) рытцаамтақәа рөү.

«Здаараны ианықало: зла иқалазеи, зла иқалада ҳәа атак ажән ажәа ахынцәо, иара аформа пымыргазакәа, атыхәа иацлоит «**ла**». Ари иаҳнар-боит ажәа падежла атыхәа шыпцәо» (Гулиа 1985: 306) ифуеит Д. Гулиа «Иаазыркъағыны аңсшәа аорфография» захъзу иусумта «Апынгылақәеи аштынгылақәеи» ҳәа иалкаау ағбатәи ахағы.

Атарауағ М.А. Кумахов ғиенепш, академик Қ. Ломтәтизе ла ахымғап-гашья злақоу ала, ападектә форма азыштыхзор ҳәа азгәлтон, ҳапхъақа падежтас ишъақәғылар шауа мап ацәымкуа (Ломтәтизе 1988: 55). Амьругатә (аинструменталтә) тәкы аарпшоит асуффикс **-ла** ахызкә ашыата ацтарала. Абызшәатцағы Гәйблиа Р.К. «К этимологии именных и глагольных основ в абхазском языке» захъзу лусумтағы аморфема ла атакқәа ируакны иаабоит – **ла-алара-амч амазаара, агәгәара** (Гәйблиа 2019 :277). Ари атакы – амьругатә (аинструменталтә) логикала иадхәа-лоуп ҳәа ҳахәапшуеит, иаҳхәап: **фыгала исфит – афыга иамаз амчала (алишара ала) исфит**. Иқалап, **-ла**, иаҳьа ас аарпшышьа абызшәа армарипа азакәан иалтшәахазар.

Ахызкәғы, амьругатә (аинструменталтә) категория аарпшыга **-ла** гы-лоуп ажәа анцәамтағы. Асуффикс **-ла** ахызкә анцәамтағы иштәнахыр алшоит аформақалара аморфема афункция анағос, ажәахырғиааратә функциягы.

Ҳнапала излаҳарцәарызеи ҳабақәа рхәыштаара (Шынқәба 2017: 87)?!

Иамуит, сеиқәымшәеит насыпла,

Сышиқәсқәа өыбзала имғазгоит.

Тоуба зуит, амфа санықәла,

Сахьнеуа агәырғара назгоит (Шынқәба 2017: 261).

Хыхъ иаагоу ағырпштәқәа рөү асуффикс **-ла** жәахырғиааратәзам, уи иханағо амьругатә тәкы шытызхуа ажәаформа ауп. Үсқан, асуффикс **-ла** амьругатә тәкы аазырпшуа шытынгылахоит, изцыло ажәағы ирықә-нықеоит, изшъашәалоу, ахағытә пынгылақәа зыло аштынгылақәа

рөвшьяпқарақә¹. Иаххәап:

*ағыгазы // ағыгала;
ашкол ахъ // ашкол ала;
арқағы лықнитә // арқағы лыла...*

Харзаатғылап арт атагылазаашқәа хаз-хазы.

Амыргатә (аинструменталтә) тәкы аазырпшуа асуффикс **-ла** зцыло ахызқа иаңны иаҳпилоит:

а) ахызқа азатә хыпхъазарағы ианғылоу:

Сасрықәа иыхғеи **хәымпалла** иытәыз иыхтрei аашытқаа икәйнәнаны, иеи Нардына афырхәа дыфөүжәланы дынарыштылт (Беигәа 2021: 260). Урт зегзы **бүйарла** еиқәшәамызт, насыы фымз раахыс икъо абна иаҳылаз рыматтақәа үкъа иицит, рышаңақәа рышыхзаит (Цъения 2012: 28).

б) ахызқа абжықақәа **а ма ы** рыла интәозар:

– *Хаит, раңда маанала* уссаит, уаргы саргъханд! – ҳәа дхәаит адау (Аншба, Зыхуба, Салақаа 1970: 19). – Сөйжәланы сыйхәмаруаң сөи дасит икәмчала (Лакрба 2013: 34).

Амыргатә (аинструменталтә) тәкы аазырпшуа асуффикс **-ла** зцыло ахызқа иаңрыганы иаҳпилоит:

а) ажелақәеи ахъзқәеи иаңрыштыненеиу:

Рафида лыңқәын заңдә Алиас ила лгәс дуун². **Цынцивалпұха лыла** еилкаа-хеит аусқәа зеңпіраз.

б) ахызқа араңа ахыпхъазарағы иғылазар:

Даңа **ә-мышәхәыск** рышапқәа лбааҳәә о анианино ахы илзықаттаң, **рсаркъатә бләкәа рыла** дахъгәақуаң илыхәаңшуа (Зантариа 2013: 41). *Иаби иани Ақәа ашыхақәа рыла* илбаауда ар ирылоуп... (Лагәлаа 2019: 24).

Иазгәататәуп, араңа рыпхъазарағы иғылуо ахызқа, ахаташьятә қазшъарба анаштыненеиу, ахағырбагатә префикс зцу аштынгыла **рыла** ҳафуеит ахаташьятә қазшъарба анағс. Иаххәап: *Даатғылан ишыапы әзәзәқәа рыла* ихәоит, ихәоит, ихәоит... Уажаштың ағыз газго хылх үхалт... (Гогәуа 2007: 20).

Амыргатә (аинструменталтә) тәкы аазырпшуа асуффикс **-ла**, ажәа иаңданы ианаағуа, изцыло ахызқа азеиңш форма арбага **а** аңыршәоит, ашьата иатәымзар. Иаххәап: *Шьюк маланықәала* иағқыон, шьюк **машыныала**, шьюкуых Ақәантәи арахь ирыман иааудаң зеңуаҳк үтәху, ау-ағы матәа инаркны ағынматтаа **ақынза** (Лагәлаа 2019: 23).

...Ақетаңы ануңо, уара **ғыла** иуңалааит,

Үңаңа ахыуухуа **әзәала** ихухлааит! –

Абас дақәшәиит ауарбажә Сасрықәа (Аншба, Зыхуба, Салақаа 1970: 41).

Ахызқа аштынгыла **-ла** анацло ажәа алагамтағы ашьата иатәу а гы-лазар, иаңыршәаңом. Иаххәап:

¹ Ари аусумтағы ағышаңқарақәа рхытхыртас иаагоуп «Аңсуга бызшәа ағышаңқарақәа» /Ирееиу, ихартәаау апшыбатәи атыжъра. АИ. Ақәа: Акыпх өнү, 2019 ш. 216 дақъа (ад. 119-120).

² Ари ағырпштәи анағс ағырпштәқәа ахынцәо архәақәа иртакны иаҳынтаааго ахъарбам ахәоуқәа – автор апқара иақәшәаңтә еиңш еиқәлүршәақәаң роуп.

*Иабаңаа рдамрақәа
ихъчон иццышәу **аҳәала**,*

Хаңайас даңылон аңсра (Лашәриа 1976: 191).

Хызызжак ағы аиагаратә тәки асуффикс **-ла** ала иаарпшу аинструменталтә тәки рөөрзеилагзазом¹.

Амыргатә (айнструменталтә) тәкы аазырпшу асуффикс **-ла** рыңлоит(рыштыненеүеит):

а) еилкаау аформағы иғылуо ахызызжақәа:

*Абры ағыгала илығуа еиҳа сәғи иақәшәоит. Абарт әңлақәа рыла ҳанты
тәуп амра аншуа, ашәшыра бзиахә ҳарттоит.*

б) еилкаам аформағы иғылуо ахызызжақәа:

*Иманшәалан исымтыхъашәз **лабак ала** исыршәеит ала.*

в) адхаларатә формағы иғылуо ахызызжақәа:

*Сыбла тұысхит са **снапала**,*

Шыңда сдумеи лашыцеит (Шыныңкуба 1967: 287).

г) ахызызжатә жәеиттахәақәа, ахызызтә редупликатқәа (ағбатәи ахәтәғы):

Зны ағәы тәхаяу, зны ағәы хало,

Зны иҳәйтхәйтүа, зны абжыы еиңых,

Дақьа-дақьала, цәаҳәа-цәаҳәала,

Амшын иағуеит са стөурых!.. (Амаршын 2016: 57).

г) ахызызжатә жәеиттахәақәа, ахызызтә редупликатқәа (ағ-хәтакғы рәғы):

Жәғанла-жәғанла нас ухалан,

Адунеи уахыкәша утталан... (Аңыба 2011: 315).

*Зысаамтән, хәача-маңала итәын **ааңра-мыйрақәа**. Сит матәа-фытәа-ла* деңқадыршаеит.

гә) акомпозитқәа (ахызызжа+ақазшъарба), ара асуффикс **-ла** ацлоит ақазшъарбатә хәтә:

Дад, истахуп ашъха снаалари,

Хаяа ңқыала счари,

Сызарақәа сымса схалари,

Нас убра исыхъчары (Шыныңкуба 1967: 284).

Асуффикс **(а)ла** абзоурала амыргатә (айнструменталтә) тәкы аазырпшу ахызызжақәа ирыцлар рылшоит:

а) аидхәалагақәа:

-и: *Ифашибомызт, ианлааңәкъаз, төиңтыңшилеи планлеи* лыңқаңәа дышрыңамхоз (Гогәуа 2007: 44). Саид шәкәылеи, **ғыгалеи, қыадлеи** иеекәыршәаны днеит.

-ғыы: *Царалагы, хшығлагы, маллагы, шытралагы* азә ишшәтахъ дурғыло дықам Ҳазарата.

б) ахәтакқәа:

-ғыы: *Иара дышратәарымшыоз, ҳаирпланлагы* дааит.

¹ Ахызызжағы еилаゾит аиагаратә тәки асуффикс **-га** ала иаарпшу амыргатә тәки: **ағра-ағыга-ғыгас**.

-҆әкъя: Аибашъра еилгар, амаңуртта иагъараан аргылара ҳахъзап ихәан, имүйт, иара **инапалаїәкъя** деихсит (Лагәлаа 2019: 43).

Амыругатә (аинструменталтә) тәкы аазырпшу асуффикс **-ла** аңсау бызшәафы иаҳпылоит ақаттарбағыы, иаҳхәап: **абласаркъақәа сала-рыңхъоит, амаланыңәа салааит, ағыга салағит, аңара иалаасхәеит...**

«...-ла ақайтарбағы иаарпшызыр, усқан ахыз ақны уи аңдара атахъзам – ари уазхәызыртә икоуп» (Ломтатизе 1988: 54):

хаҳәла ихыскааит – ахаҳә **иалахыскааит;**

саанла итѣзгейт – асаан **иалатызгейт;**

ачарыц ала акәчар **сааζеит** – акәчар ачарыц **иаласааζеит.**

«Ақаттарбағы **-ла** ацхыраарала иаарпшу аинструменталра акатегория, ҳәара атахъзам, падежс иаҳзыпхъазазом. Аңшәа иамоуп аинструменталтә категория, уи еипшны ирымоуп ахызғы ақаттарбагыы. Иамузозар, ақаттарба уи аформала иаҳагыы иадхәалоуп ахьз ааста. Уи макъана инагъаны ахьз иаламтәац, ападеж форма қанаңартә еипш. Иазгәатазар қалоит, «**төлла**», «**саанла**», «**мпышла**» рөзызцәа аформақәа **«ател ала», «асаан ала», «ампыш ала»** ирпаралельны, ма уи рыңсахуа рықазаара, ападеж формахы аиасраз пхъақа шъағоуп хәа иңхъазатәу» (Ломтатизе 1988: 55) лығуеит аңарауаф, кавказтцаафы ағажәатәи ашәышықәса ағбатәи азбжазы. Иахъа, әжәниактәи ашәышықәсазгы ари атагылазаша ңсаҳра амазам.

Аңсау бызшәафы аинструменталтә тәкы – асуффикс **-ла** иаанарпшуа иашьашәалоу, аарпшхар қалоит:

ажәеидхәала (ажәеицааира) **«схы иасырхәеит»** ала. Иаҳхәап:

өагала срашәеит – арашәаразы **схы иасырхәеит** ағаага;

ҳаирпланла сааит – ааразы **схы иасырхәеит** аҳаирплан;

ахчы **бамбала** исыртәит – ахчы артәразы схы иасырхәеит абамба;

қамала иааихырссаны икаиңсейт – аихырссаразы **ихы иаирхәеит** ақама...

Аңсау бызшәафы имаңымкәа иаҳпылоит аинструменталтә тәкы аффикс **-га** ала ианаарпшу (Габуния 1971: 6; Арстaa, Конъвариа 2018: 287-289): **ажыга, ачалтга, аңағәага...**

Иаҳхәап: - *Иуғъозеи, уанаңылбеит, ахәпшыазәзәага* уғазшәа... - ашырхәа дивәнди дәғағылт (Гогәуа 2007: 43).

Амыругатә (аинструменталтә) категория аарпшыга суффикс **-ла** зцу ахызға ахәоу ағы синтаксисла хартәаагахоит: **Масар гәарала** ихъчоуп уи амзырха (Гогәуа 2007: 16). Исымаз **сышәкәала** исәеит аажәеинраала.

Ахәоу акоммуникативтә еиғекаарағы, амыругатә (аинструменталтә) тәкы аазырпшуа **-ла** зцу ахызғақәа иарбан хәтөу (атемағы ақеу аремағы ақеу) айлырғаразы иаҳцахраар алшоит ацхыраагзатә қаттараба «акәзаара» (Арстaa 2021 :173). Иаҳхәап:

Шылашыынла ғың саҳысуан,

Оаңхъа ишиқаз еицәахон (Аңыба 2011: 360). –

Шылашыынла аүп ғың саҳысуаз,

Оаңхъа ишиқаз еицәахон. – Иаахгаз ағырпштәи ағы еиңш, ағәатара

иаххажьуа ажәа иацааниузар ацхыраагзатә қатараба «*акәзаара*» – уи злуу арема ахәтә акәхоит.

Ажәа антәамтағы асуффикс **-ла** ажәахырфинааратә формантны иаҳпышлоит:

а) аиуаратә тақы зныңшуа ахыыздә қаларақәа рөөи (Габуния 1971: 7; Гэыблиа 2019: 278; Гублиа 2013: 234, 241, 242): **ажәла, агәила, агәила-азла, ациала/аициала, амахәыла, аахла;**

б) «...акласстә атагылазашьватә-еизықазашьватә «...» аилкаарақәа аа-зырпшуа аффикс цхыраагзакәа иеизаангэоу, иеигэыцхэу аилкаарақәеи аматәэркәеи, нас урт рхәаақәтдари егырт еиуеипшым рөказшын системак аҳасабала иөионт ажәа өыцкәагты» (Конъария 2018:59): **азыла, ацила, ахъзыла.**

в) ахаташьватә қазшьарбақәа рөөи: *азла*¹ (1: 419), *ашла, ақьала* (1: 591), *аидчапала* (1: 86) *аидырчабла* (1: 88), *аинаала* (1: 137), *аканңла* (1: 484), *акаҳабзала* (1: 490), *апсала /аңсыла* (2: 62), *атазыла* (2: 174), *ачала* (2: 514).

Хыихь еиқәыпхъязоу ахаташьватә қазшьарбақәа рапхтә иаҳхәап, «*ап-сыла*» азы ацарауаф Гэыблиа Р.К. илъюсеит: «жирный, упитанный». Распадается на пс «душа», «дух» и **ла**, соотносящийся с масдарной формой статического глагола **алазаара, алара** «находиться, содержаться в чем-то» (Гэыблиа 2013: 165).

«Ахыызкеи ахыызкеи еилаланы асуффикс **-ла** анрыцлалак ақазшьарбақәа ҳартойт» (Саманба 2020:57):

ахыыңшишәыла, ашыаңшишәыла, ажәғангәыңшишәыла...

Иаҳхәап: Шъасиа ашифонер ашә аалыртын, лыїкү жәғангәыңшишәыла аатылган, илшәылзеит (Гогеуа 2007: 40).

г) ақатцарбағы амодалтә аффикс аҳасабала (Услар П. К., Диумезиль Ж., Кылба Е. Қ., Гэыблиа Р. К., Чыргба В. А., Җекадуа Л. П., Ағзба З. Х.):

– Угәы ахмыршәакәа **үцала!** – **Баалиа**, уаҳа исымада, бара банаңзбо сәвы схаштүеит.

Ақатцарбағы иуңыло аффикс **-ла** апсуга-абаза бызшәақәа рөөи инарт-бааны дазаатгылоит ацарауаф З. Х. Ағзба итцаамта «Модальные аффиксы в глаголе абхазского языка» ағы. Иазгәататеуп, ацарауаф имонографиағы дышрызхъаңшуа дызлацәажәоз аздаарақәа иара иапхъа итыздаахъаз (Услар П. К., Диумезиль Ж., Генко А. Н., Сердиученко Г. П. Җекадуа Л. П.) русумтәқәа. Аматериал анализ азурала З. Х. Ағзба илшоит урт (Диумезиль Ж., Генко А. Н., Сердиученко Г. П.) рыгха-пхақәак (иаарго атеориес аматериал анеиқәымшәо) ралкаара (Ағзба 2017: 49-50). Иаҳхәап, Ж. Диумезиль иусумтәғы иааиго ағырпштәи **сы-та-л-уеит** «я лезу в...», **сыла-л-уеит** «я вхожу в...» **арғиара аитәкалара** аарпшра

¹ Абзац ағы иаагоу ахаташьватә қазшьарбақәа аагоуп абарт ажәаркәа рөкынте: Шъақрыл, Конъария 1986: Шъақрыл Қ. С., Конъария В. Ҳ. Апсуга бызшәа ажәар. Актәи атом: А-О. Ақәа. 1986. 496 дақьа.

Шъақрыл, Конъария, Җекадуа 1987: К. С. Шъақрыл, В. Ҳ. Конъария, Л. П. Җекадуа. Апсуга бызшәа ажәар. Афбатәи атом: П-Җ. Ақәа. 1987. 544 дақьа.

афункция адхәалара, ма Ан. Генко итцаамтағы **-ла** ақазаара аазырпшүа ақаттарбақәа ирыцлар рылшоит ҳәа ахъаабо (Генко 1955: 138-139). Ҳара хусумтағы арт азтаарақәа рызнеишьазы атарауаф З. Ағзба игәаанага-ра ҳадгылоит.

«Аффикс **-ла** представлен во всех абхазско-абазинских диалектах – абжуйском, бзыбском, ашхарском и тапантском. В указанных диалектах используется в глаголе главным образом для выражения действия повторяющегося неоднократно. В определенных употреблениях, может передавать значение дюративности, начинательности; в зависимости от контекста предложения выражает оттенки в значении «обычно, всегда», «иногда», «часто»» (Ағзба 2017: 56).

гы) аштынгыла (а) ла //ахъала ахырзка, ақазшъарба, ацынгыла ианры-цило иаанарпшыр алшоит арғиара ахырхарт афункция (Хагба 1987: 8): адәахъала ирғычеит, ағынцқала иршәйт, хыих ала дааит,

гь) ацынгылақәа рәғы (Арстaa Ш.К., Җгадуа Л.П., Чыргба В.А.):

Өынла аң сатәуп (Хацымпхә 1999: 19).

гә) ацынгылатә редупликация рәғы:

Даут аарла-аарла ишьапқәа еихигон.

г) асинекдохақәа рәғы (Тания 2021:125): պатқала, ахабжъакъала...

«Ажәахырғиаареи аформахырғиаареи рыйжъара ибжъагылоуп, амыругатә падеж ҳәа Услар дзыштыз, асуффикс **ла** ала ишъақәгылоу ажәақәа» (Концариа 2018: 56), ажәа лагалақәа ахәоу лагалақәа (Арстaa 2021: 54): **Ажәакала**, ақытәнгы францыз ңасла имш еихишилеит атаяад (Зантария 2013: 38). **Ажәакала** ҳазғыз аус акғы алымцит. Абасала, дана-аңдәкъазгы гәтакыс имаз – ажәлар еизганы раңаажәара – ицамтаз ауп ианынаигза (Зантария 2013: 40). Уи аларағашшатәм **ахырзка «ажәак» аштынгыла «ала» анацило: Ажәак ала даааит еисоз ракхта азәй. Арақа «ажәак ала» ажәаформоуп. Адырқәа излархәо ала, аңхъа ихәицтәуп, нас ихәатәуп! Ишызбо ала, ирласны шәзеилгом.**

«Абартқәа рнаңс дырғөгъых «л» даеакы иақнны иахыыкоу ыкоуп, уысқан ажәа иашъатаны иғылоит, ажәа ахъалаго ағы иғылоит, ажәа ахынцәо акымкәа...» (Гәлиа 1985: 307): алада, алағъа, лбаа, алагыла-ра, алаңалара, алалара, алхра, алашара, алашықра, алаңа... Хыих иаагоу ағырпштәкәеи, урт ирышашәалоу рәғы **«ла»** ажәа иашъатоуп, иаанарпшүеит алакъара, ҳазлагылоу, ҳазтагылоу, апроцессқәа ухәа атакқәа. Алексемақәа «алá» «áла», «алаба» рәғы аформант **«ла»** ажәа иашъагәытуп. Иаххәап, абызшәадырғы А. Җ. Хьециа итцаамтақәа руак ағы ҳапхьюит: «Алексема «алаба», еилоу ажәоуп, ишъақәгылоуп өшагәытк рыла а+ла+ба ҳәа. Аетимология аганахъала интерес зцу ажәоуп. Арақа **а-** азеипш рбага аффикс ауп» (Хьециа 2013:140). Ашыагәыт **-ла-** адиг бызшәадырғы А.И. Абдоков ажәа «ала//ла» «собака» атакы ныкәнагоит ҳәа ипхъаizon (Абдоков 1973: 40). Аңса тарауаф А.Җ. Хьециа, (ҳара ҳәаанагарагы ус икоуп) уи, дақәшашатмызт. Уи, «акомпонент **«ла»** амыругатә аффиксуп» (Хьециа 2013:140) ҳәа дахәапшуюн. Игәаанагара шъақәзырғәо ажәақәаны иаагон: ««алыкъ», «алакъ», «алады», «алағры//алығера», «алаңа», «алыкә», «алыхәтә», «алашәа», «аларғыла», «алымча», «алыхәтә»» (Хьециа 2013: 141).

АЛИТЕРАТУРА

Абдоков 1973: Абдоков А. И. Фанетические и лексические параллели абхазско-адыгских языков. Нальчик, 1973. 81с.

Ағзба 2017: Авидзба З.Х. Модальные аффиксы в глаголе абхазского языка. Сухум, АБИГИ, 2017. -160с.

Арсҭаа 2021: Арсҭаа Ш. Қ. Аԥсуа грамматика. Аәбатәи атом / Асинтаксис. Ақәа. 2021. 208дақьа.

Габуния 1971: Габуния З. М. Словообразование имен существительных в абхазском языке. Автореферат (диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук). Нальчик. 1971.-15с.

Генко 1998: Генко А. Н. Аԥсуа-аурыстә жәар. Ақыпхъ изирхиенит, апхъажәеи ажәар ашыңқәгылашьеи ифит афилогиатә наукақәа ркан-дидат Т.Х. Ҳалбад. Ашәкәтыжъра «Алашара», Ақәа, 1998, 395дақьа.

Генко 1955: Генко А. Н. Абазинский язык. Грамматический очерк наре-чия тапанта. М., 1955.

Гулиа 1985: Дырмит Гәлиа. Ифымтақәа реизга ф-томкны. Ахәбатәи атом. Аиҭақәа. Аԥсуа жәлар рхәамтақәа рұқынты. Абызшәа дырратә усумтақәа. Азгәатақәа / Еиқәдышәеит, азгәатақәа րөйт Л. Җқадуа, Ш. Салақана. Ақәа, 1985.501дақьа.

Гәыблиа 2013: Гублия Р. К. Очерки по абхазской этимологии. Сухум. – 2013.328с.

Гәыблиа 2019: Гублия Р. К. К этимологии именных и глагольных основ в абхазском языке /Сборник научных трудов: сборник статей / Под ред. Т. Ю. Алексеевой, В. И. Пейливановой. – Москва; Абхазский государственный университет; МАКС Пресс, 2019.-з16с. (стр.252-2819).

Конҹариа 2018: В. Ҳ. Конҹариа. Иалкаау. АИ. Ақәа, 2018. 341дақьа.

Ломҭатизе 1988: Ломҭатизе Қ. В. Аԥсуа бызшәа азтцаарақәа. Еиқәлы-ршәеит Л.П. Җқадуа. Аредактор Ш.Қ. Арсҭаа. Ашәкәтыжъырта «Алашара», Ақәа, 1988, 226 дақьа.

Саманба 2020: Л. Х. Саманба. Ажәахырәниаара аԥсуа бызшәағы. // Ашқоли аԥстазаареи. Ақәа, 2020. Ад. 41-61.

Сердиученко 1947: Сердюченко Г. П. О коатегории глагольного вида в Яфетических языках Западного Кавказа // Ученые записки КНИИ. Т. II Нальчик, 1947.

Җания 2021: Җания Е. Ш. Ажәа алексикатә тәкы ачыдарақәак. // Ала-шара №1. Ақәа, 2021. Ад. 122-126.

Услар 1887: Услар П. К. Этнография Кавказа. Языкоzнание. Абхазский язык. Тифлис. 1887. 120ст.

Хагба 1987: Хагба Л. Р. Коррелятивные конструкции с обстоятельственными элементами при глаголах абхазского и абазинского языков (Автореферат кандидатской диссертации). Тбилиси, 1987.

Ҳалбад 1975: Ҳалбад Т. Ҳ. Еилкаауи еилкаами акатегориақәа рап-башья аԥсуа-адыгъа бызшәақәа рәғы. Амонография / Атакзыпхықәу аре-дактор А. К. Шагиров. Қарт, 1975, 161дақьа.

Хъециа 2013: Хъециа А. Җ. Алексема «алаба» аԥсуа бызшәағы. // Алашара № 2, 2013. Ад. 140-163.

Шыңырлар 1985: Шыңырлар К. С. Аусумтақуа. Аңсуга бызшәеи алтература мен рызыцаарақәе рзы астатақәеи аочерккәеи. Ақта, 1985. 302 д.

Шыңырлар, Кончария 1986: Шыңырлар Қ.С., Кончария В. Х. Аңсуга бызшәе ажәар. Актәи атом: А-О. Ақта. 1986. 496 дақьа.

Шыңырлар, Кончария, Қадуда 1987: К. С. Шыңырлар, В. Х. Кончария, Л. П. Қадуда. Аңсуга бызшәе ажәар. Ағбатәи атом: П-Ц. Ақта. 1987. 544 дақьа.

АИЛЛИУСТРАТИВТӘ МАТЕРИАЛ АХЫТЦХЫРТАҚӘА

Амаршын 2016: Амаршын В. Ц. Сдоухамфоа: Ажәенираалақәеи агәтыхаҳәамтақәеи. Ақта, Аңхәынтышәкәттыжырта, 2016. 272 дақьа.

Аншба, Зыхаба, Салақана 1970: Аңсуга жәлар ракәабжықәа, рашәақәа / Еңқәдышшәеит А. А. Аншба, С. Л. Зыхаба, Ш. Х. Салақана. Ақта, Алашара, 1970. 178 дақьа.

Ағыба 2011: Ағыба Т. Иалкау: Ажәенираалақәа, аитагақәа / Еңқәиршәеит В.А. Қәағәания. Ақта, Аңхәынтышәкәттыжырта, 2011. 416 дақьа.

Бейгән 2021: Бейгәна О. Ифымтақәа. Хә-томкны. Ағбатәи ашәкәы. Аңсуга мифология еихылтцыртоума? / Еңқәдышшәеит: А.О. Ачба, Ф. А. Лакпұха. Ақта, 2021. 672 дақьа.

Гогөя: 2007: Гогөя А. Н. Ифымтақәа реизга хә-томкны. Аңшыбатәи атом. Ақта, 2007. 541д.

Зантария 2013: Зантария Д. Аизга. Ажәенираалақәа. Ажәабжықәа. Ажәабжьюкәа / Иеңқәиршәеит, апхъажәа ифит В. Зантария. Ақта, 2013. 632 дақьа.

Лагәлаа 2019: Лагәлаа А. И. Анасып амтәйжәфәқәа. Ажәабжықәа. Ахәыцқәа ирызку ажәабжықәа. Аповестқәа. Аессеқәа. Аитагақәа. 2019. 832 дақьа.

Лакрба 2013: Лакрба М. Аңсуга жәабжықәа. Ақта, 2013.

Лашәрия 1976: Лашәрия А. Иалкау. Ақта, 1976. 197д.

Хаңымпұха 1999: Хаңымпұха И. Мралашара. Ажәенираалақәеи ами-ниатиурақәеи. Ашәкәттыжырта «Алашара», Ақта, 1999. 75 дақьа.

Шынынқуба 1967: Шынынқуба Б. У. Иалкау ифымтақәа. Ө-томкны. Актәи атом: ажәенираалақәеи апоемақәеи/Аредактор Коғониа Ч. К. Ақта, 1967. 399 дақьа.

Шынынқуба 2017: Шынынқуба Б. У. Иалкау. Ө-томкны. Ағбатәи атом. Аңынцәарах: атоурыхтә роман / Еңқәиршәеит М. Лашәрия. Ақта, Аңхәынтышәкәттыжырта, 2017. 496 дақьа.

Цыения 2012: Цыения А. Ифымтақәа реизга. Хә-томкны. Ағбатәи атом: Ароман. Аповест / Еңқәліршәеит Марина Тәанпұха. Ақта, Аңхәынтышәкәттыжырта, 2012. 449 д.